

Međunarodna suradnja i znanstveni časopisi - problem i (ne)moguća rješenja

Repanić-Braun, Mirjana

Source / Izvornik: **Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2013, 153 - 155**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:088053>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Međunarodna suradnja i znanstveni časopisi – problemi i (ne)moguća rješenja

Sudjelovanje u međunarodnim projektima *Baroque Ceiling Painting in Central Europe* i *Museum with no Frontiers – Discover Baroque Art*, kao i nekoliko godina uređivanja znanstvenog časopisa *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, razlog su mojem prijavljivanju za temu Hrvatska povijest umjetnosti i europske integracije, jer su se upravo na tim iskustvima iskristalizirali paradigmatički problemi vezani uz integraciju naše povijesti umjetnosti u europsku znanstvenu zajednicu.

Spomenuti projekti vrlo su različitih polazišta. Radna grupa *Barokno zidno slikarstvo u Srednjoj Europi* osmišljena je kao udruženje znanstvenih instituta koje organizira godišnje tematske radionice kako bi realiziralo međusobno povezane baze podataka baroknoga zidnog slikarstva. Drugi, također međunarodni projekt *Discover Baroque Art* u svojoj je suštini menadžerski i turistički orijentiran, a osmislila ga je Eva Schubert, idejna začetnica i direktorica virtualnog *Muzeja bez granica*. Barokni dio virtualnoga muzeja utemeljen je isključivo na volonterskom radu povjesničara umjetnosti i fotografa. Oba projekta naši su koraci prema integraciji u humanističku europsku zajednicu budući da smo u obama slučajevima jedina zemlja sudionica koja nije i njezin formalni član.

I dok projekt *Museum with no Frontiers* financira Ministarstvo kulture jer je suradnja ostvarena preko Muzeja za umjetnost i obrt, sudjelovanje Instituta za povijest umjetnosti u projektu *Baroque Ceiling Painting in Central Europe* nije naišlo na razumijevanje ni Ministarstva znanosti, ni Ministarstva kulture, iako je ciljani rezultat izrada korpusa zidnog slikarstva s uspostavom *online* baze podataka koja, osim opisa forme i sadržaja, sadržava podatke iz dostupnih i obrađenih arhivskih izvora, postojeću bibliografiju te uključuje digitalne zapise (fotografije) cjelina i detalja svih spomenika najprije baroknoga zidnog slikarstva u sjevernoj Hrvatskoj, a zatim i zidnog slikarstva iz ostalih stilskih razdoblja u cijeloj Hrvatskoj. Ukratko, za strani smo projekt bili spremni platiti troškove izrade baze podataka, i danas plaćamo 1 000 eura godišnje za održavanje stranice, a domaći je poduhvat u sklopu nespecifične međunarodne »udruge«, u kojoj je Institut za povijest umjetnosti jedina ustanova izvan Europske unije, barem zasada, u potpunosti neshvaćen. Ne uklapa se ni u modele međunarodne suradnje koje nudi Ministarstvo kulture iz pretpristupnih fondova jer nefleksibilni kriteriji ne predviđaju suradnju kakvu ima Istraživačka grupa za zidno slikarstvo utemeljena 2006. u Beču čiji je status u potpunosti

nebirokratiziran, a ona je, bez obzira na to, funkcionalna i usredotočena na znanstveno-stručnu suradnju među institutima, klasifikaciju i stvaranje kataloga baroknoga zidnog slikarstva, razmjenu informacija i iskustava te stvaranje međunarodnoga istraživačkog tima za pojedine teme. Njezinu djelokrugu pripada i savjetovanje o zaštiti toga segmenta kulturne baštine, razvijanje multidisciplinarnе suradnje s povjesničarima, arhivistima, specijalistima iz različitih grana humanističkih, tehnoloških, restauratorskih, arhitektonskih djelatnosti, organizacija stručnih sastanaka (radionica, seminara, kolokvija i konferencija o baroknom slikarstvu i kulturi baroka) te publiciranje rezultata istraživanja u tiskanom i digitalnom obliku.

Znanstveni časopis

Kako je prilično velikom dijelu naše stručno-znanstvene zajednice objavljivanje članaka u stručnim i znanstvenim časopisima iz područja povijesti umjetnosti važan aspekt djelatnosti, smatram da će ova tema barem donekle približiti autorima probleme i dileme s kojima se susreću urednici u svojem radu na časopisu, a izravno su vezani uz način prezentacije tekstova i pripadajućih vizualnih priloga. Sva promišljanja proizlaze iz konkretnih iskustava uređivanja *Radova Instituta za povijest umjetnosti*, jednoga od svega nekoliko časopisa A-kategorije u polju povijesti umjetnosti, i nastojanja da se časopis što više približi srodnim europskim modelima i vrsnoćom sadržaja i kvalitetom uredničkog rada, dakako, uz nužno uvažavanje naputaka Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koje časopis već čitav niz godina financira.

Izvršnost je, međutim, proporcionalna ne samo uloženoj trudu autora, uredništva i recenzenata – tri vitalna faktora u ponekad dugotrajnom procesu od rukopisa do »finalnog proizvoda« nego i financijskoj podršci Ministarstva, koja je iz godine u godinu upravo obrnuto proporcionalna visokim evaluacijskim kriterijima očitovanim u podugom upitniku izvješća koji je urednik dužan ispuniti kada je časopis tiskan. S dobivenih 26 000 kuna u 2010. godini (i 17 000 u 2011.) dodirnuo je dno; sa znatnih 90 000 za 2008. i 69 000 za 2009., *Radovi IPU*, primjerice, spali su na iznos kojim je nemoguće pokriti neophodne troškove lekture, prevodenja sažetaka, grafičkog oblikovanja i tiska, a da pri tome ne posegnemo za novcem iz institutskih znanstvenih projekata

kojima smo i prethodnih godina, u podjednakom iznosu sa svakoga od njih, podupirali časopis koji svojom tematskom širinom omogućuje objavljivanje članaka širokom krugu povjesničara umjetnosti. Tako je, kao naš danak recesiji, prosječnih 300 stranica primjerenih jednom godišnjaku, redakcija bila prisiljena smanjiti gotovo na pola, s ilustracija u boji prijeći na crno-bijele, skratiti opsežnije prijevode sažetaka na engleski jezik te uskratiti honorare recenzentima. (Međutim, kao da to nije dovoljno, svake se naredne godine osmišljavaju dodatni kriteriji pa je za 2011. jedan od apsurdnijih kriterij bio broja stranica – što više stranica, to veći koeficijent!)

To je jedna strana medalje. Druga, međutim, odražava stalni uspon u nastojanjima redakcije da djeluje objektivno i krajnje diskretno, da zadobije povjerenje autora u delikatnom segmentu posredovanja između njih i recenzenata – jer u tom procesu otvara se niz potencijalnih mogućnosti zlorabe uredničkih ovlasti: od trenutka prihvaćanja ili odbijanja teksta na nivou predrecenzije, do odabira dva, a u nekim slučajevima i tri recenzenta za svaki članak, pri čemu je osobito važno izbjeći moguće sukobe interesa, osobito u odnosu autor – recenzent.

Taj je element danas osobito važan, jer u odnosu na istraživačku praksu u 20. stoljeću – koju danas ponekad sa simpatijom nazivamo »feudalnom« u smislu dugogodišnjeg obrađivanja vlastitoga »lena«, tematske cjeline koja je trajno pripadala jednom istraživaču, a zadiranje drugih u nju smatralo se krajnje neetičnim – novo stoljeće i drukčiji način školovanja iznjedrili su drukčiji odnos prema povijesno-umjetničkoj građi pa je broj istraživača na vrlo sličnim istraživačkim zadacima umnogostručen, a mogućnost preklapanja interesa i, štoviše, istovremenog rada dvaju istraživača na istoj temi, vrlo je vjerojatna. S druge strane, činjenica o postojanju više istraživača podudarnih znanstvenih interesa otvara više mogućnosti odabira recenzenata koji se u skladu s principima *peer-review* prakse traže među znanstvenicima, pa i vrsnim stručnjacima, kompetentnim za određene istraživačke teme i sposobnim za pisanje nepristranih osvrt/rencenzija.

Uredništvo *Radova IPU* u tome procesu potiče dobronamjeren kritički odonos recenzenta prema tekstu i svojevrsan mentorski rad članova redakcije i recenzenta u slučajevima kada je to potrebno da bi inače vrijedne teme i kvalitetni prilozi poznavanju naše povijesno-umjetničke baštine, osobito iz pera mlađih autora, postigle maksimalno moguću zadovoljavajuću formu. Unatoč neospornoj važnosti recenzentskih osvrt, taj je postupak ponekad izložen kritici i smatran suvišnim. Ipak, veći dio globalne znanstvene zajednice uvjeren je u njegovu dobrobit za veću vjerodostojnost prihvaćenih radova, točnost navoda, ispravnost interpretacije, etički odnos prema prethodnim istraživačima i neprihvatljive teze.

Upravo zbog mogućih negativnih recenzija koje mogu biti posljedica sukoba interesa autora i recenzenta u praksi kada je identitet autora otkriven recenzentu, a recenzent je za njega anoniman, najosjetljivije pitanje je odabir modela recenzijskog postupka. Dosadašnji i u svijetu znanstvenih časopisa najučestaliji koncept takve jednostrano slijepe recenzije zamijenili smo kao model, koji postavlja autora u neravnompravan položaj prema recenzentu, u 34. broju *Radova Instituta*

za povijest umjetnosti, dvostruko slijepim procesom kojim se u ovome trenutku koristi malo znanstveno-stručnih časopisa iz polja povijesti umjetnosti i općenito humanističkih znanosti, ali ga propisuje RIHA za svoj *online* časopis. Ipak, to je iskustvo pokazalo da je, bez obzira na vjerojatnu učinkovitost dvostruko slijepe recenzije u kontekstu šire znanstvene zajednice i internacionalnih projekata, u našoj maloj sredini ta »igra skrivača« moguća u otprilike 50% slučajeva te da nema značajnijih razlika između prve i druge prakse.

Bitnu bi razliku, naprotiv, predstavljao proces otvorenoga recenzijskog postupka kojim se potiče općenita otvorenost unutar znanstvene zajednice, koncept koji znatno više od prethodnih potiče odgovoran kritički stav recenzenta i spremnost da stoji iza svojega mišljenja (nekoliko hvalevrijednih primjera samoinicijativnog otvorenog odnosa recenzenta prema tekstu i autoru članka imamo i u svojoj praksi). U znanstvenoj literaturi taj je koncept promoviran u polju medicinskih znanosti već 90-ih godina 20. stoljeća, ali samo objavljivanjem imena recenzenata prihvaćenih radova i od toga vremena naovamo mijenjao se, uključujući i varijantu s naknadnim recenzijama koju su uveli neki, uglavnom američki *online* časopisi.

Recentan, meni poznat prilog transparentnosti uređivačke politike, vrlo ekstreman i u biotehničkom znanstvenom polju, odluka je Europske organizacije za molekularnu biologiju (European Molecular Biology Organization), promovirana u članku *Transparency showcases strength of peer review*, da u svoja četiri časopisa zajedno s člankom objavi i sve detalje recenzijskog postupka (»peer-review process file«): osvrt recenzenata, autorove odgovore na predložene revizije teksta i konačnu pisanu odluku (uredništva). Autor članka Bernd Pulverer, glavni urednik znanstvenih publikacija EMBO-a, smatra da će tako konačno biti otvorena »crna kutija« zatvorenoga recenzentskog procesa kako bi se dobio uvid u objektivnost postupka. Taj je postupak, statistički gledano, neznatno utjecao na odaziv autora – odustalo ih je 5% s obrazloženjem da se ne osjećaju ugodno kad čitatelji imaju uvid u »prljavo rublje« primjedbi koje su prethodile objavljivanju članka – ali je i bitno povećao troškove časopisa te usporio proces publiciranja.

U polju povijesti umjetnosti slična je pojava primjerice elektronički časopis *Kunstgeschichte*, utemeljen također na principu otvorenog recenziranja. Tekstovi predani za publiciranje šest su mjeseci dani stručnoj javnosti na diskusiju. U tako omogućenoj interakciji između autora i čitatelja iznose se komentari, primjedbe, a osvrti dobivaju zasebnu web-adresu (URL) i moguće ih je zasebno citirati. Prihvaćeni radovi se redigiraju i tako uređeni dostupni su *online* kao članci toga *Open Access* časopisa koji podržava program LMUexcellent Ludwig-Maximilians-Universitätä u Münchenu.

Za razliku od uvriježenoga recenzijskog postupka i procesa objavljivanja u tiskanom mediju s izrazito receptivnom publikom, časopisu s otvorenim recenzijskim postupkom otvara se mogućnost aktivnog uključivanja stručne i znanstvene zajednice u postupak evaluacije, čime je omogućena veća objektivnost i kada je riječ o doprinosu članka, i o korektnosti recenzije. Takav je pristup danas osobito važan s obzirom na već spomenuto umnažanje stručnjaka koji se bave istim ili sličnim temama.

Neosporno je da postoji čitav niz različitih koncepcija kada je riječ o uredničkoj praksi u tematski različitim znanstvenim časopisima i različitim sredinama. Standarde uredničkog rada i kriterije vrsnoće časopisa MZOŠ-a osmislili su u najvećoj mjeri znanstvenici iz polja biomedicinskih znanosti pa se, osim u slučaju nesumnjivo kvalitetnog časopisa iz polja povijesti umjetnosti *Hortus Artium Medievalium* u kojem gotovo 80% sadržaja čine tekstovi izlaganja sa skupova Međunarodnog centra za kasnu antiku i srednji vijek u Motovunu, u ostalim povijesno-umjetničkim časopisima teško mogu zadovoljiti najviši kriteriji vezani uz međunarodnu relevantnost.

Za njih je, međutim, važno prihvatiti i ustrajati na novim praksama među koje spada i pojačani oprez kada je riječ o autorskim pravima. Svi relevantni svjetski i europski časopisi, pa i već spomenuti *online* časopis RIHA-e, traže da autor članka potpiše izjavu o autentičnosti priloga i da preuzme odgovornost za poštivanje autorskih prava kada je riječ o

priloženim ilustracijama, da su dozvole arhiva, muzeja, instituta, izdavača, kolekcionara, fotografa, arhitekata, umjetnika itd. pribavljene u pisanom obliku te da su pokriveni svi troškovi vezani uz njihovo ishođenje. Ti se izvori stoga rijetko navode u legendama.

Međutim, u nas je praksa ponovno drukčija: većina autora-istraživača ne prilaže pisanu izjavu o autentičnosti i autorskim pravima iako se naputak o tome nalazi u uputama autorima, u legendama se navode autori fotografija i digitalnih zapisa osobito kada je riječ o vlastitim snimkama, ali također, i posve neprikladno, autori žele navesti izvore presnimaka komparativne građe za koje najčešće nisu pribavili dozvole za korištenje. Navođenje izvora, osim kada je riječ o digitalnim zapisima preuzetim s otvorenih izvora, kao što su *Wikipedija* ili neke druge elektroničke baze podataka s općinitim dopuštenjem za korištenje u neprofitabilne, uglavnom akademske svrhe, u takvim slučajevima nije preporučljivo jer jasno ukazuje na kršenje autorskih prava.